

**SHARQ UYG'ONISH DAVRIDA PEDAGOGIK FIKRLARNING
RIVOJLANISHI**

Abdiyeva Gulbahor Sobirjon qizi
Guliston Davlat Pedagogika Instituti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
e-mail: abdiyevagulbahor06@gmail.com
Tel: +998992901406

Annotatsiya: Mazkur ishda IX–XV asrlarda O'rta Osiyo va Yaqin Sharq hududida yuz bergan ma'naviy-ma'rifiy yuksalish — Sharq Renessansi davridagi pedagogik qarashlarning shakllanishi va taraqqiyoti tahlil qilinadi. Tadqiqotda komil inson g'oyasi, ilm-fanning ijtimoiy ahamiyati hamda ustoz-shogird an'analarining falsafiy asoslari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Sharq Uyg'onish davri, pedagogik fikr, komil inson, didaktik tamoyillar, ma'rifatparvarlik, axloqiy tarbiya, mutafakkirlar merosi, insonparvarlik, ustoz-shogird an'anasi.

Аннотация: В данной работе анализируются формирование и развитие педагогических взглядов эпохи Восточного Ренессанса, связанного с духовно-просветительским подъёмом, происходившим в IX–XV веках на территории Средней Азии и Ближнего Востока. В исследовании раскрываются философские основы идеи совершенного человека, социальная значимость науки и образования, а также традиции наставничества «учитель–ученик», занимавшие важное место в образовательной культуре того времени.

Ключевые слова: Восточный Ренессанс, педагогическая мысль, совершенный человек, дидактические принципы, просветительство, нравственное воспитание, наследие мыслителей, гуманизм, традиция «учитель–ученик».

Abstract: This paper analyzes the formation and development of pedagogical views during the Eastern Renaissance, a period of spiritual and intellectual revival that took place between the 9th and 15th centuries in Central Asia and the Middle East. The study highlights the philosophical foundations of the concept of the “perfect human being,” the social significance of science and education, and the traditions of the teacher–student relationship that played an essential role in the educational culture of that period.

Keywords: Eastern Renaissance, pedagogical thought, perfect human being, didactic principles, enlightenment, moral education, heritage of thinkers, humanism, teacher–student tradition.

Sharq uyg'onish davri insoniyat tarixida ilm-fan, madaniyat va ma'naviyat yuksak darajada rivojlangan muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davr asosan IX–XV asrlarni qamrab olib, Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharq hududlarida ilmiy tafakkur, falsafa, adabiyot, tibbiyot, matematika, astronomiya hamda ta'lim-tarbiya sohalarining jadal taraqqiy

etishi bilan xarakterlanadi. Sharq uygʻonish davri insoniyat tarixida ilm-fan, madaniyat va taʼlimning jadal rivojlangan davrlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda yashab ijod qilgan mutafakkirlar nafaqat ilmiy kashfiyotlari bilan, balki taʼlim va tarbiya haqidagi chuqur qarashlari bilan ham pedagogik tafakkur rivojiga katta hissa qoʻshganlar. Ayniqsa Markaziy Osiyo hududida yashagan allomalar inson kamoloti, ilm olishning ahamiyati hamda barkamol shaxsni tarbiyalash masalalariga alohida eʼtibor qaratganlar. Bugungi kunda mamlakatimizda ham ilm-fan va taʼlimga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganidek: *“Biz buyuk ajdodlarimizning ilmiy merosiga munosib boʻlishimiz, yoshlarimizni zamonaviy bilim va yuksak maʼnaviyat ruhida tarbiyalashimiz zarur.”* Ushbu fikr Sharq uygʻonish davrida shakllangan ilmiy va pedagogik anʼanalarni davom ettirish, yosh avlodni bilimli va barkamol qilib tarbiyalash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri ekanini koʻrsatadi. Sharq Uygʻonish davrida ilm olish nafaqat shaxsiy ehtiyoj, balki ijtimoiy burch sifatida talqin qilindi. Taʼlim masjidlari, madrasalar va saroy qoshidagi ilmiy markazlarda olib borildi. XV asr mutafakkiri Alisher Navoiy asarlarida komil inson gʻoyasi markaziy oʻrinni egallaydi. U yoshlarni halollik, adolat, saxovat, mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash zarurligini taʼkidlagan. Navoiyning fikricha, ilm insonni ulugʻlaydi, jaholat esa jamiyat taraqqiyotiga toʻsqinlik qiladi. Sharq Uygʻonish davri (IX–XII hamda XIV–XV asrlar) insoniyat tarixida ilm-fan va madaniyat yuksalgan davr sifatida alohida oʻrin tutadi. Bu davrda Markaziy Osiyo, Yaqin va Oʻrta Sharq hududlarida taʼlim-tarbiya tizimi takomillashib, pedagogik fikrlar chuqur ilmiy asosga ega boʻldi.

Sharq pedagogik tafakkurining yirik namoyandalaridan biri Abu Nasr Forobiy boʻlib, u taʼlimni insonni baxt-saodatga yetaklovchi vosita deb hisoblagan. Uning Fozil odamlar shahri asarida jamiyat taraqqiyoti komil inson tarbiyasiga bogʻliqligi ilmiy asosda yoritiladi. Forobiy taʼlim jarayonining izchil, mantiqiy va bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarurligini taʼkidlab, bilim va axloq uygʻunligini pedagogikaning asosiy tamoyili sifatida ilgari surgan. Sharq Uygʻonish davrining yana bir buyuk allomasi Abu Rayhon Beruniy taʼlimda tajriba va kuzatishga asoslanish gʻoyasini rivojlantirdi. U bilimni amaliy faoliyat bilan bogʻlash, oʻquvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish zarurligini taʼkidlaydi. Ibn Sino esa taʼlim-tarbiya masalasini insonning jismoniy, aqliy va axloqiy kamoloti bilan uzviy bogʻliq holda talqin etdi. U bolalarni jamoada oʻqitish samarali ekanini, taʼlim oddiydan murakkabga qarab olib borilishi lozimligini uqtirdi. Ibn Sino oʻqituvchining shaxsiy fazilatlarini – bilimdonlik, sabr-toqat va yuksak axloq – tarbiya samaradorligining muhim sharti ekanini qayd etgan.

XIV–XV asrlarda Temuriylar davrida ilm-fan va taʼlim yanada ravnaq topdi. Amir Temur ilm ahliga homiylik qilib, madrasalar va ilmiy markazlar qurdirgan. Uning nabirasi Mirzo Ulugʻbek tomonidan tashkil etilgan Ulugʻbek madrasasi oʻz davrining yirik ilm maskaniga aylangan. Bu yerda astronomiya, matematika, mantiq va boshqa fanlar chuqur oʻqitilgan. Natijada taʼlim jarayonida nazariya va amaliyot uygʻunligi taʼminlangan.

Xulosa qilib aytganda, Sharq Uygʻonish davrida pedagogik fikrlar yuksak bosqichga koʻtarilib, ilm-fan va taʼlim-tarbiya tizimining rivojlanishida muhim oʻrin egalladi. Bu davrda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

yashab ijod etgan buyuk mutafakkirlar — Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy va Alisher Navoiy — o‘z asarlarida komil insonni tarbiyalash, axloqiy yetuklik, ilmga intilish va jamiyat oldidagi mas’uliyat kabi g‘oyalarni ilgari surdilar. Sharq uyg‘onish davrida ustoz-shogird an’anasiga alohida ahamiyat berilgan. Bu an’ana nafaqat bilimlarni avloddan-avlodga yetkazish, balki yoshlarning axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynagan. Ustozning shaxsiy namunasiga, bilimdonligi va odob-axloqiga katta e’tibor qaratilganligi pedagogik jarayonning samaradorligini oshirgan. Ular ta’limni nafaqat bilim berish jarayoni, balki insonning ma’naviy-axloqiy kamolotini ta’minlovchi omil sifatida talqin etdilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Ahmad Yugnaki. Hibat ul-haqoyiq. – Toshkent: Fan, 1985.
3. Hasanboyeva O., To‘xtaxodjayeva M. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
4. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2000.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.
6. Xoliqov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
7. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. – Toshkent: Fan, 1971.
8. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.